

Neden antropoloji? Aktivist antropoloji üzerine bir değerlendirme

Semra Özlem Dişli^{1*}

¹ Dr. | Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Mardin - Türkiye

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Semra Özlem Dişli
Mardin Artuklu Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Kampüs Yerleşkesi, Diyarbakır Yolu 5. km
Artuklu - Mardin / Türkiye
E-posta: semraozlemdisli@artuklu.edu.tr

Alındı/Received: 1 Mart / March 2021
Düzeltildi/Revised: 26 Mayıs / May 2021
Kabul/Accepted: 28 Mayıs / May 2021
Yayımlandı/Published: 28 Haziran / June 2021

Öz

2020 yılının başından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını ve salgın yöntemi ekolojik yıkım, iklim krizi, yoksulluk ile yerleşik eşitsizlik gibi mevcut birçok sorunu daha da görünür hale getirdi. Bu yazı da antropolojinin bu mevcut sorunların çözümüne nasıl katkı sağlayabileceği üzerine düşünerek, aktivist antropoloji yaklaşımını konu edinmektedir. Bu bağlamda yazı konuyu üç aşamada ele almaktadır. İlk olarak disiplinin sınırlarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu değerlendirme aktivizm ile antropoloji arasındaki keskin ayrımdan hareket etmektedir. İkinci olarak ise toplumsal sorunların çözümüne yönelik antropoloji yaklaşımını ifade eden uygulamalı antropoloji yaklaşımı ele alınmaktadır. Uygulamalı antropolojinin ele alınmasındaki amaç, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları yoluyla aktivist antropolojinin analizine zemin hazırlamaktadır. Nihayet, aktivist antropoloji incelenerek antropolojiyi kamusal bir ses ve sorumluluğa, dahası bir mücadele alanı haline dönüştürme imkânın ortaya konması hedeflenmektedir.

Anahtar sözcükler: Antropoloji, etnografi, uygulamalı antropoloji, aktivist antropoloji

Giriş

Benimsediği etnografik yöntem ile antropolojinin sosyal disiplinler içinde ayrıcalıklı bir yeri olduğu sıklıkla dile getirilir. Her ne kadar günümüzde başka disiplinlerin de başvurduğu bir yöntem olsa da etnografi hala araştırma konusuna kendine özgü yaklaşımını belirterek antropolojiyi tanımlamada kullanılan temel araçtır. Etnografik yöntemi bu denli önemli kılan ise antropolojinin kültürel alanları anlama ve aktarma çabasında içeriden bakma ilkesini esas alarak bilgi üretmeye yönelik olmasıdır. Bu yazı, içeriden bakma ilkesi ile antropolojiyi ayrıca, eşitsizliğin ve adaletsizliğin gündelik deneyimin bir parçası olageldiği dünyada toplumsal sorunların çözümünde de etkili olabilecek öncelikli disiplinlerden biri olarak ele alıyor. Yazının odağı doğrudan antropolojik bilginin üretilmesine ilişkin yöntemsel bir tartışma değildir. Bunun yerine yazı “neden antropoloji” sorusu üzerine düşünüyor ve

Why anthropology? An evaluation on activist anthropology

Abstract

Since the beginning of 2020, COVID-19 pandemic has been affecting the whole world. The pandemic and its governance have been creating many problems such as ecological devastation, climate crisis, poverty and entrenched inequality more visible. Thinking about the question of how anthropology could contribute to the solution of these current problems, this paper scrutinizes activist anthropology. In this context this paper proceeds through three broad topics. In the first topic, a general evaluation is made on the limit of anthropology. This evaluation depends upon a strong distinction between anthropology and activism. Secondly, applied anthropology as a social problem-solving-oriented anthropological approach is discussed. The objective of discussing applied anthropology is to provide a basis for analyzing activist anthropology through similarities and differences between them. Finally, activist anthropology is examined. By this way, this paper aims at revealing the opportunity to turn anthropology into a public voice and responsibility, moreover a into a field of struggle.

Key words: Anthropology, ethnography, applied anthropology, activist anthropology

disiplindeki bir dizi tartışmayı da takip ederek, bu soruya aktivist antropoloji ile cevap arıyor. Antropolojiyi bir mücadele alanı olarak kabul eden aktivist antropoloji yaklaşımı, dünyayı daha iyiye doğru değiştirme saikiyle antropolojik bilginin üretilip kullanılmasını temel alır. Bu bağlamda aktivist antropoloji yaklaşımını konu edinen bu yazı üç bölümden oluşmaktadır. Yazıya temel bir ayrımın ele alınması ile başlanacaktır. Disiplin tarihinde çok eskilere dek takip etmenin mümkün olduğu bu ayrım antropoloji ile aktivizm arasındadır. Yazının bu ilk bölümünde günümüzde de antropolojinin standartlarından biri olarak görülen antropoloji ile aktivizm arasındaki ayrıma dair genel bir değerlendirme ortaya konacaktır. Toplumsal sorunların çözümünde etkili olmayı hedefleyen araştırma pratiklerinin tartışılmasına odaklanan diğer iki bölüm ise tarihsel bir dizge izlenerek ele alınmaktadır. Konunun tarihsel bir dizge içinden ele alınması bir yandan

Atf için / Cite as:

Dişli, S. Ö. (2021). Neden antropoloji? Aktivist antropoloji üzerine bir değerlendirme. *Antropoloji*, (41), 108-117.
<https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.888588>

toplumsal-kuramsal dönüşümleri takip etmeyi diğer yandan da yazının odağı olan aktivist antropolojinin bunlarla ilgisinde hem ortaya çıkma koşullarını hem de özgünlüğünü açığa çıkarması açısından verimli bir çerçeve sunar. Toplumsal sorunların çözümünde etkili olmayı hedefleyen antropolojik bir yaklaşım dendiğinde de akla ilk gelen nerdeyse disiplinin kendisi kadar eski bir tarihe sahip olan uygulamalı antropoloji olacaktır. Hem bu açıdan hem de farklılıkları yoluyla aktivist antropolojiyi analiz etmekte iyi bir aracı olması ile yazı kapsamında uygulamalı antropolojinin ele alınması zorunlu bir adımdır. Yazının ikinci bölümü de uygulamalı antropoloji yaklaşımına odaklanmaktadır. Tarihsel dizgeyi izlemeye devam ederek üçüncü ve son bölüm ise, disiplini mücadele alanının bir parçası olarak gören aktivist antropolojinin tartışılmasına ayrılmıştır.

Aktivizm ile antropoloji ayrımına kısa bir bakış

Kültürlerin Yorumlanması kitabında Geertz (2010, s. 47) antropolojinin “aslı görevi[nin] bizim en derin sorularımıza yanıt vermek değil, başka vadelerde başka koyunları güdenlerin verdikleri yanıtlara erişmemizi sağlamak ve böylece bu yanıtları insanın neler söylediğine ilişkin sonradan danışılabilir kayıtlara eklemek” olduğunu söyler. Yorumcu antropolojinin dayandığı bilgisel zeminden ayrı düşünülemez bu ifade ile Geertz, bilginin kendi kültürel bağlamı içinde yakalanabileceğini vurgularken, antropolojinin yerel bilgileri derleyen bir başvuru kaynağı olma görevini üstlendiğini de dile getirir. Bu kaynağın nasıl, daha açık bir ifadeyle hangi amaçla kullanılacağına ise belirsiz bırakıldığı söylenebilir. Geertz’in alan çalışması yürüttüğü dönemde Endonezya’da yüz binlerce kişinin öldürüldüğü “1965-1966 Endonezya Katliamları” olarak bilinen olaylar yaşanmaktaydı. Geertz bu yaşananları görmezden gelir; ne yayınlarında ne de konuşmalarında bunlara yer verir (Ortner, 1999, s. 4; Schefer-Hughes ve Bourgois, 2004, s. 6-7). Bunun nedeni sorulduğunda, Schefer-Hughes ve Bourgois’ın (2004, s. 7) aktardıkları üzere Geertz’in cevabı hak savunuculuğu üretmek dikkatleri teorik tartışmalardan başka bir yöne çekmek istemediği olur. Geertz’in bu cevabı ile birlikte düşünüldüğünde antropolojinin derlediği bilginin hangi amaçla kullanılacağı da netliğe kavuşur. Buradan hareketle antropolojik bilginin yalnızca teorik tartışmalar üretmek üzere kullanılacağı sonucuna varmak pek de zor değildir. Çok geçmeden Geertz hem tanık olduğu şiddeti hem de genel olarak iktidar ilişkilerini görmezden geldiği için eleştirilecektir. Sadece Geertz değil, 1960 ve 1970’ler ile birlikte ondan önceki antropologlar da -örneğin Malinowski- araştırmasının baştan sona yapısını etkileyen kolonyal iktidarı sorun etmemesi, Evans-Pritchard ise kolonyal yönetiminin Nuerlere karşı yürüttüğü savaşa dair söz söylememesi ile eleştirilerin hedefinde olacaktır

(Sthauder, 1974, s. 41-42; Asad, 2008, s. 16-19). Yazının devamında yeniden değinilecek bu eleştirilere rağmen Geertz örneğinden hareketle antropolojiye egemen olan temel bir ayırım ortaya konabilir. Buna göre “hak savunuculuğu” antropoloji alanının dışına itilir. Bu ayırım sadece hak savunuculuğunun antropolojiden dışlanması ile sınırlı değildir. Daha genel olarak, hak savunuculuğunu da içine alan aktivizm antropolojinin dışında bırakılır. Aktivizm ile kast edilenler çok çeşitli¹ olsa da çalışmada terim, mevcut toplumsal sorunlar karşısında pratik sonuçlar elde etmeye yönelik politik bir mücadelenin içerisinde ve bunun gereği politik anlamda bir taraf olup bu konumdan hareketle bilgi ve söylem üretme anlamında kullanılmaktadır. Aktivizm bir yanda, antropoloji ise diğer yanda yer alır ve bu ikisi keskin bir biçimde birbirinden ayrılır.

Peki, antropoloji ve aktivizm arasındaki ayırımın anlam ve önemi nedir? Bu ayırım antropolog ile araştırma özneleri arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği, bu araştırma ilişkisi aracılığıyla üretilen bilginin neleri içerip içermeyeceği, bu bilginin nasıl ifade edilmesi gerektiği, hangi amaçla ve kimlerle paylaşılacağı gibi bir araştırmanın başından sonuna dek etkili olan meselelerinde belirleyici rol oynar. Bunu yaparken de antropolojinin sınırlarını belirler, yani bu ayırımın bizzat kendisi antropolojinin normlarından biri olarak karşımıza çıkar. Antropolog ile araştırma özneleri arasındaki ilişki politik bir mücadele ekseninde kurulan işbirliğinden, “yoldaşlıktan” (Scheper-Hughes, 1995, s. 411, 419) ayrı tutulur. Üretilen bilgi de bu politik ilişkilenemenin dışarıda bırakıldığı araştırma ilişkisi ile kaçınılmaz olarak örtüşür. Buradaki eğilim, Wacquant’ın (2014, s. 37) ifadeleriyle “dünyayı pratik çözümler gerektiren somut sorunlar gibi algılamaktan çok yorum bekleyen bir işaret bütünü gibi” algılama yönündedir. Bilginin nasıl ifade edileceği; kime neyi nasıl söylediğimiz meselesinde ise kamusal bir sorumluluktan ziyade akademiye olan sorumluluk esastır² ve böylece antropolojik bilgi kapalı bir çevrede, akademi içinde dolaşır durur (Scheper-Hughes, 2009, s. 2; Eriksen, 2015, s. 264). İşte aktivist antropoloji, disiplinin normlarından biri olan bu ayırımı yapıbozuma tabi tutarak, mücadele alanının bir parçası

¹ Bununla ilgili genel bir değerlendirme için bkz: Bora, T. (2020), Aktivizm. *Birikim*. <https://birikimdergisi.com/haftalik/10371/aktivizm> (Erişim tarihi: 02.12.2020)

² 2017 yılında doktora tez izleme komitesi toplantısından sonra komite üyelerinden bir hoca ile tezime hakkında konuşmaya devam etmiştim. Bu konuşma sırasında, tezimde bazı konuları ele almayacağımı çünkü birlikte çalıştığım kişilerin benden istedikleri şeylerden birinin de bu olduğunu söyledim. Bunun üzerine hocam, “senin asıl sorumluluğun antropolojiye” demişti. “Neden antropoloji?” sorusu üzerine düşünmeye başlamamda bu olayın oldukça etkili olduğunu belirtmek isterim.

olarak gördüğü antropolojiyi kamusal ses ve sorumluluğa dönüştürme imkânı sağlar.

Aktivist antropoloji bu imkân ve çabanın tartışıldığı antropoloji yaklaşımını işaret eden yegâne terim değildir. Örneğin uygulamalı antropoloji, kamusal antropoloji, ilişkilenen antropoloji³, ortak çalışmaya dayalı antropoloji, eylem antropolojisi, pratik antropoloji, militan antropoloji benzer tartışmalarda yer alan diğer terimlerdir. Bu terimler aracılığıyla isimlendirilen antropolojik yaklaşımlar arasında farklılıklar olduğu ileri sürülebilir. Ancak farklılıklarından daha önemli bir biçimde bu yaklaşımların hepsi toplumsal sorunların çözümünde etkili olma hedefi taşır (Kirsh, 2010, s. 70; Lamphere, 2015, s. 163). Bu yazı kapsamında anılan bu yaklaşımlar arasındaki farklılıklardan ziyade üzerinde durulması gereken bir başka nokta vardır. Militan antropoloji, ilişkilenen antropoloji, eylem antropolojisi gibi terimlerin antropolojinin kavramsal ajandasına girmesi yeni sayılabilecekken, yukarıda sıralanan bu terimlerden uygulamalı antropoloji neredeyse disiplinin kendisi kadar eskidir⁴. Üstelik uygulamalı antropolojinin, oldukça eskilere giden tarihiyle bağlantılı bir biçimde, toplumsal sorunların çözümüne yönelik pratik sonuçlar elde etmeyi hedefleyen yaklaşımların tümünü içinde barındıran bir çatı kavram olarak da kullanıldığını görmek mümkündür. Tek başına bu yönü bile uygulamalı antropolojiye daha yakın bakmayı gerektirir. Bunun yanı sıra, gelişimi ile birlikte incelendiğinde uygulamalı antropoloji ayrıca uygulamalı araştırmacılık, iktidar, toplumsal sorunlar ve çözümü arasındaki ilişkiler üzerine düşünmek, bunlarla ilgisinde aktivist antropolojiyi ele almak için oldukça verimli bir zemin sunar.

Toplumsal sorunların çözümüne yönelik çalışmak: Uygulamalı antropoloji

Daha önce uygulamalı antropolojinin neredeyse disiplinin kendisi kadar eski olduğu ifade edilmişti. Uygulamalı antropolojiyi gelişimiyle birlikte ele alırken,

³ İlişkilenen antropoloji, *engaged anthropology* teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu terimin Türkçe karşılığı, Funda Şenol Cantek ve Besim Can Zırh'ın (2014) "Bir Semt Etnografisine Doğru: Cebeci'ye Bakmak" adlı yazılarında olduğu şekliyle kullanıldı.

⁴ Uygulamalı antropolojinin ele alındığı kimi çalışmalarda, bu antropolojik yaklaşımın tarihi "disiplin öncesi dönem"e (Akgül, 2013, s. 67) dek takip edilir. Bu çalışmada ise uygulamalı antropoloji, antropolojinin akademik bir disiplin haline gelmesi ile birlikte alındı. Antropolojinin akademik bir disiplin haline gelmesinin önemi, araştırma alanına dair daha dengeli ve sistematik bir yaklaşımın kurulmasındadır. Böyle bir yaklaşımın kurulmadığı disiplin öncesi dönemler dışarıda bırakıldı. Ayrıca araştırmanın temel meselesi aktivist antropoloji olduğundan sınırlandırmaya gitmek de kaçınılmazdı.

antropoloji tarihini kolonyalizmden ayrı düşünmenin mümkün olmadığını belirterek başlamak gerekir. Çünkü uygulamalı antropolojinin ortaya çıkışı da kolonyalizme ilişik bu tarihin bir parçasıdır. Buna göre uygulamalı antropoloji 19. yüzyılda doğrudan kolonyalizm ile bağlantılı olarak ortaya çıkar. Dönemin uygulamalı antropologları olarak ele alınanlar Britanya İmparatorluğu'nun araştırmacılarıdır ve bu araştırmacılar imparatorluğa kolonileri hakkında bilgilendirici raporlar hazırlamakla görevlidirler (Rylko-Bauer, vd., 2006, s. 179). Bu dönemde zaten antropolojik bilginin yaygın bir biçimde kolonyal yönetime raporlar hazırlamak hatta bu yönetimi meşrulaştırmak veya gizlemek amacı ile üretildiğini düşündüğümüzde hemen şu soru akla gelebilir: Bu pratikler neden uygulamalı antropolojinin ilk örnekleri olarak ele alınır? Kolonyalizm yayıldığı coğrafyalardaki yerleşik hayatın her yönüne sirayet etmiştir. Örneğin kolonyal yönetimin izlediği ekonomi-üretim ve bunları destekleyen arazi politikaları hâlihazırdaki toprak rejimini değiştirerek arazi kullanımında ihtilafların ortaya çıkmasına neden olur. Arazi kullanımındaki bu anlaşmazlıkların giderilmesinde antropologlara da iş düşer. Anlaşmazlıkların giderilmesinde kolonyal yönetimin başvuracağı, başka bir ifadeyle kullanacağı "uzman görüşü" (Rylko-Bauer, vd., 2006, s. 180) antropologların hazırladığı bilgilendirici raporlara dayanır. Baştaki sorunun cevabı da buradadır. Bilgilendirici raporlar ile temsil edilen antropolojik bilgi, uzman görüşü ile birleşerek dönemin toplumsal sorunlarının çözümünde etkili olur, işte bu sebeple de uygulamalı antropolojinin ilk örnekleri olarak ele alınmaktadır (Rylko-Bauer, vd., 2006, s. 179-180).

Uygulamalı antropolojinin gelişimindeki bir diğer önemli durak ise bir sonraki yüzyılın ilk yarısıdır. 20. yüzyılın ilk yarısını bu bağlamda önemli kılan savaşlardır ve uygulamalı antropoloji de bu kez savaşlar ile ilgisinde sahadadır (Maida ve Beck, 2015, s. 13-14; Rylko-Bauer, vd., 2006, s. 181). Özellikle de II. Dünya Savaşı ve Pasifik Cephesi, Amerikan Antropolojisi içindeki toplumsal sorunların çözümüne etki edecek uygulama meselesinin yöneldiği temel odağı oluşturur. Savaşın seyrinde ve oluşturduğu sorunlarda karşılığını bulacak bir etki yaratma amacıyla kimi antropologlar askeri propaganda oluşturulmasında kimileri de istihbarat servislerinde çalışır (Price, 1998, s. 379-380; Maida ve Beck, 2015, s. 13-14). Bunların yanı sıra "topluluk analisti" (Rylko-Bauer, vd., 2006, s. 181) olarak çalışan antropologlar da vardır. Rylko-Bauer ve diğerleri (2006, s. 181) "topluluk analisti" ifadesini II. Dünya Savaşı boyunca Amerikan toplumuna entegre edilmeleri amacıyla Amerika'da yaşayan Japonların toplandıkları kamplarda çalışan antropologlar için kullanırlar. Bu antropologlar çalışmaları aracılığıyla kampların daha iyi, başka bir deyişle amacına uygun bir biçimde işlemesine

katkıda bulunurlar. Bahsedilen bu çalışmalar da yine döneminin toplumsal sorunlarının çözümüne yönelik olmalarıyla uygulamalı antropoloji içinde değerlendirilir ve bu yaklaşımın gelişimi temsil eden örnekler olarak gösterilir. Ancak bu pratikler arasında daha yakından bakıldığında oldukça önemli bir başka ortak özelliğın daha olduğu görülebilir. Bu ikinci ortak özelliğı açığa çıkarmak için de “sorun” ve “çözüm” olarak addedilenin üzerinde durmak gerekir.

Uygulamalı antropolojinin bu ilk örneklerinde bakıldığında sorun olarak kabul edilenlerde ve bunların çözümünde iktidarı görmek mümkündür. Genelde olduğu gibi burada da sorunun ne olduğunu belirleyen iktidardır. Çözüm de yine iktidar politikaları ve stratejileri içinden, bu politika ve stratejilerle uyumlu bir biçimde yürürlüğe konur. Bir başka deyişle çözüm, mevcut sistem nezdinde makbul, mevcut sistemin meşruluğunu ve devamlılığını korumayı hedefleyen uygulamalardır. Buna göre uygulamalı antropoloji tarihinin erken örneklerini temsil eden bu çalışmaların ayrıca iktidar ile kurulan ilişkide de ortaklaştıklarını söylemek gerekir. Uygulamalı antropoloji siyasal iktidardan yana konum alıp bu konumdan hareketle “mevcut toplumsal düzeni sürdürmeye yönelik” (Baykal Büyüksaraç, 2019, s. 72) bilgi üretirken toplumsal sorunların çözümünde çalışmak üzere ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Elbette ki 19. yüzyıldan itibaren iktidar ile kurulan bu ilişkinin dışında yer alan, Lyon ve Hyatt’ın (2003, s. 177-179) “aşağıdan etnografi (*ethnography from below*)” diye adlandırdıkları yaklaşım içinden yürütölen çözüm odaklı antropolojik çalışmalardan da söz edilebilir. Bu çalışmalar, örneğın eşitsizlik, ırkçılık gibi sorunlar karşısında eşitsiz, ırkçı uygulamalara maruz kalanlarla birlikte çalışarak bu kişilerin ya da grupların hayatlarında olduğu kadar bu uygulamaları üreten, devamlılığını sağlayan iktidar sistemlerinde de bir dönüşüm yaratmayı hedefleyen çalışmalardır. Yerli halkları koruma amacıyla kurulan hak temelli derneklerde⁵ çalışan veyahut yoksulların barınma hakkı için mücadele veren antropologların⁶ ortaya koydukları, bu çalışmalara ait örneklerden bazılarını oluşturur. İrkçılık karşıtı mücadelesiyle Boas da burada anılması gereken bir başka antropologdur (Checker vd., 2010, s. 5; Fassin, 2013, s. 625). Ancak değinilen bu çalışmalar politik bir mücadele alanına ait, “aktivist” pratikler diye değerlendirilir dolayısıyla da hem uygulamalı antropolojinin hem genel olarak disiplininin ve tarihinin dışında bırakılır (Maida ve Beck, 2015, s. 9).

Uygulamalı antropoloji ise, toplumsal sorunların

çözümüne iktidarın bakış açısından odaklanan bir yaklaşım olarak, antropoloji ile aktivizm arasındaki temel ayrımın belirlediğı sınırlar içinde gelişmeye devam eder. Yine de bu uygulamalı araştırmacılık, Baykal Büyüksaraç’ın (2019, s. 74) da ifade ettiğı gibi, teorik kazanımlarını arttıran bilimsel-akademik camianın eleştirilerinin hedefindedir. Eleştiriler uygulamalı antropolojinin aldığı konuma, sonuçlarına yani genel olarak etiğı ve politikğine yönelik değildir. Aslına bakılırsa iktidarın sorgulanması, iktidar süreçlerinin incelenmesi meselesi, henüz genel olarak antropolojinin gündeminde değildir. Dolayısıyla uygulamalı araştırmacılığa getirilen eleştiriler de teorik düşüncenin üstünlüğünden hareketle ve teorik düşünceye eklenecek yeni bilgiler üretilmesi gerekliliğinden türetilir. Meseleye buradan bakan bilimsel-akademik camia, pratik sonuçları hedefleyen uygulamalı antropolojiyi pek de makbul bulmamakta hatta küçümsemektedir. Uygulamalı antropolojinin bu camia tarafından küçümsemesine tepki olarak bir grup antropolog, 1941 yılında Amerikan Antropoloji Derneğı’nden (*American Anthropological Association*) ayrılarak Uygulamalı Antropoloji Derneğı’ni (*Society for Applied Anthropology*) kurar (Lamphere, 2015, s. 162; Baykal Büyüksaraç, 2019, s. 174). Bu ayrılma iki ayrı alanın temsili haline gelir: Araştırma gündemlerini oluşturan konuları belirleyen, teori ve yöntemi üreten antropologlara ait akademi ile sivil toplum kuruluşları ve resmi kurumlar gibi akademi dışı ortaklar ile işbirliğı içinde çalışan antropologlara ait uygulamalı alan (Mars, 2004, s. 1; Lamphere, 2015, s. 162-163). Birincinin ikinciye olan küçümseyici tavrı ile bu iki alanın varlığı geçerliliğini korumaya devam eder⁷. Günümüzde de uygulamalı antropoloji, belli sorunlara çözüm getirme amacıyla akademi dışı ortaklar ile işbirliğinde yürütölen daha çok proje bazlı araştırmaları ifade eder.

Uygulamalı antropoloji yaklaşımına getirilen eleştiriler şüphesiz ki öncesinde bahsedilenler ile sınırlı değildir, ancak eleştirilerin yoğun bir biçimde yöneltildiğı noktanın akademi dışı ortaklıklar üzerinden ilerleyen proje bazlı araştırmalar yürütölmeye başladığını söyleyebiliriz. Scheper-Nancy ve Bourgois’nın (2004, s. 8) da ifade ettikleri gibi, temel niteliklerinden olan ortaklıklar üzerinden çalışmalar planlanması ve yürütölmeye uygulamalı antropolojiyi neoliberal düzenin piyasa odaklı araştırmalarından biri haline getirir. Ayrıca, hangi ortaklarla işbirliğı yapıldığı, ortaya çıkan bilginin kimlerle ve hangi amaçla paylaşılacağı, bu bilgiden kimlerin ne yönde faydalanacağı gibi ikircikli meseleler

⁵ Aboriginal Protection Society (1838). Ayrıntılı bilgi için bkz. Maida ve Beck, 2015, s. 9.

⁶ Woman’s Anthropological Society (1883). Ayrıntılı bilgi için bkz. Maida ve Beck, 2015, s. 9.

⁷ Üniversiteler ile özel sektör işbirliğini destekleyerek proje ve piyasa odaklı profesyonelleşmeyi teşvik eden yükseköğretim politikaları bu ayrımı zorunlu bir biçimde ortadan kaldırmaya yönelik bir etken olarak tartışılmalıdır.

de uygulamalı antropolojiye yöneltilen eleştirilerin temelinde yer alır. Aslında bu eleştirileri, disiplinde de köklü değişimler yaratan 1960'lı yıllardan itibaren dünyanın hem siyasal-toplumsal düzlemde hem de bununla bağlantısında düşünsel-epistemolojik düzlemde yaşadığı dönüşüm ile ilgisinde değerlendirmek gerekir. Bu dönüşüm antropolojide de iktidar, farklı iktidar ilişkileri, bu ilişkiler içinde bilginin inşası gibi meselelerin ele alınmasını ve beraberindeki çok boyutlu sorgulamayı harekete geçirir. Aktivist antropoloji de bu dönüşümün bir parçası aynı zamanda disiplindeki sorgulamanın hem kurucularından hem de sonuçlarından biri olarak ortaya çıkar.

Toplumsal sorunların çözümüne yönelik mücadelede birlikte çalışmak: Aktivist antropoloji

20. yüzyılın ikinci yarısında dünyayı şekillendiren mevcut siyasal, toplumsal ve düşünsel sistemler oldukça güçlü eleştirilerin hedefindedir çünkü bu dönem, “pek çok siyasi deneyimin travmatik mirasını taşımaktadır” (Braidotti, 2018, s. 29). Dünya savaşları, özellikle de II. Dünya Savaşı bu eleştirileri harekete geçiren unsurların en başında gelir. Aynı zamanda sömürgeciliğin geri çekilişi, sömürge karşıtı özgürlük mücadeleleri ve bu mücadeleler ile daha geniş bir alanda duyulur hale gelen sömürge karşıtı sorgulamalar bu eleştirilere kaynaklık eden bir diğer unsurdur. Feminist hareketin güçlendirdiği yeni bakış açıları ile getirdiği sorgulamalar da başat unsurlardandır. Bu birbirinden beslenen unsurların harekete geçirdiği eleştiriler dünyanın artık mevcut siyasal, toplumsal sistemlerle düzenlenebilir, hâlihazırda düşünsel sistemler ile anlaşılabilir olmadığını açıkça ortaya koyar. Dönemin Avrupa ve Amerika kentleri savaş, ırkçılık ve nükleer karşıtlığı, sivil haklar mücadelesi gibi hareketler tarafından düzenlenen, caddeler boyunca uzanan kitlesel gösteri yürüyüşleri ile betimlenir (Kirsch, 2010, s. 69; Lamphere, 2015, s. 167). Böyle bir çerçevede 1960 ila 1970 yıllarının yeni arayışların dönemi olduğu söylenebilir. Braidotti'nin (2018, s. 29) sözleri ile yeniden ifade edecek olursak, bu dönemde yeni “toplumsal hareketler, radikal bir siyaset, toplumsal kuramlar ve yeni epistemolojiler” üretilir.

Yeni arayışları başlatan bu eleştiriler antropolojide de karşılığını bulur. Öncelikli olarak disiplin ile kolonyalizm bağına odaklanılır. Araştırma nesnesinin, baştan sona araştırmanın ve bu yolla bilginin kurulmasında, bilginin kullanılmasında antropoloji ile kolonyalizm arasındaki bağın kurucu olduğu ancak bu bağın görmezden gelinerek veya üzeri örtülerek hiç sorun edilmemiş olmasına yönelik oldukça kapsamlı bir tartışma başlar (Asad, 2008). Bu tartışmalar ile Siyah Antropologlar Derneği'nin (*Association of Black Anthropologists*) kurulması eşzamanlıdır. Harris'in (1987, s. 18) aktardığı gibi “Siyah ve kolonileştirilmiş antropologlar”ca 1973 yılında

kurulan bu derneğin amacı “kolonyalizmi ve ırkçılığı meşrulaştıran teoriler”i ayrıca “mevcut yaklaşım, yöntem [...] ve antropologlar ile araştırdıkları halklar arasındaki ilişkileri değiştirmektir”. Aynı zamanlarda yayımlanan Barbados Bildirgesi de antropoloji ile kolonyalizm arasındaki bağı hedef alır. 1971'de “çoğunluğu Latin Amerikalı olan” bir grup antropolog “antropoloji ile yerli halklar arasındaki ilişkileri değerlendirmek” (Hale, 2006, s. 99) için bir araya gelir. Bu buluşmanın sonucunda Hale'in (2006, s. 99) Walter Dostal'dan aktardığı üzere, antropolojinin bilimsel bir dil kullanarak tahakkümü rasyonel ve meşru kıldığını ancak bunun yerine sömürge özgürlük mücadelesine katkı sağlayacak bilgi ve yorum üreten bir antropolojinin tesis edilmesi gerektiğini ifade eden Barbados Bildirgesi yayımlanır⁸. Hem Siyah Antropologlar Derneği hem de Barbados Bildirgesi antropolojiyi politik bir mücadele ile ilişkilendiren yeni bir bakışı ve konumu temsil eder. Öncekilerden farklı olarak bu radikal bakış ve konum sadece göz ardı edilen meseleleri odağa taşımakla kalmaz, aynı zamanda bir mücadele alanı olarak gördükleri antropoloji ile akademide de bir dönüşüm hedefler.

En başta antropoloji ile kolonyalizm arasındaki bağı merkeze alarak başlayan sorgulamalar zamanla çok katmanlı hale gelerek “antropoloğun bilgi kaynağı olan ‘öteki’ ile kurduğu ilişkiyi de” sorunsallaştırır (Kayaalp, 2014, s. 123). Bu ilişki sadece kolonyalizmin ön ayak olduğu asimetrik güçlerin karşılaşmasıyla sınırlı bir sonuç değildir, antropolog ile “kişileri” arasındaki doğrudan ilişki de hiyerarşik bir ilişkidir. Bu ilişkiyi, bu ilişki sonucu ortaya çıkan antropolojik temsil repertuarını da içerir biçimde genişleyen sorgulamalar nesnellik idealiyle pozitivist epistemolojiye yönelmiş mevcut eleştiriler ile birleşir. Şimdiye dek kabul edilen teori ve yöntemleri hedef alan, en çarpıcı örneklerini 1986'da Clifford ve Marcus'un yayımladıkları *Kültürü Yazmak (Writing Culture)* kitabında yer alan tartışmaların oluşturduğu antropolojiye dair yeni kavrayışlar, yaklaşımlar ortaya çıkar. Böylece antropoloji artık iktidarı, çeşitli iktidar ilişkilerini yansıtan süreçleri ayrıca bu ilişkiler içindeki eşitsiz uygulamalar gibi toplumsal sorunların incelenmesini, eleştirisini de içerir hale gelir. Ancak bu yeni kavrayış ve yaklaşımlar içinde oldukça önemli bir mesele görmezden gelinmiştir: toplumsal cinsiyet rejimi (Abu-Lughod, 1991, s. 137). Herhangi bir toplumsal gerçekliği toplumsal cinsiyet rejimini hesaba katmadan anlayabilmenin mümkün olmayacağını vurgularken, feminizm bir yandan da tahakküm ilişkilerini açığa çıkarıp yerleşik eşitsizlikleri hedef alan, bunları değiştirmeyi, iyileştirmeyi, daha yerinde bir ifadeyle yıkmayı

⁸ Antropolojide uygulama meselesini tartışırken Barbados Bildirgesi'nin daha kapsamlı bir değerlendirmesi için Hale'in (2006) yanı sıra bkz. Baykal Büyüksaraç, 2019.

amaçlayan bir mücadeledir de. Araştıran ile katılımcılar arasında eşitlik temelinde bir ilişki kurulmasına azami dikkat gösteren feminist epistemoloji ve yöntemle dayanan antropolojik çalışmalar da bir yandan çok katmanlı tahakküm ilişkilerini açığa çıkarmayı amaçlar, diğer yandan da araştırmacı ile araştırma öznelerinin ortaklaşa ürettikleri bilginin en azından her iki taraf için de bir güçlenmeye ve bilinç yükselmesine yol açmasını hedefler (Şentürk 2016, s. 69-70). Şentürk'ün (2016, s. 69) ifadeleriyle “feminist araştırmacı bir dokunuşuyla tahakküm ilişkilerini yerinden oynatamaz”. Yine de feminist tavır, Siyah Antropologlar Derneği ile Barbados Bildirgesi gibi, bu ilişkiler ve bunların yarattığı eşitsizliklerin kişilerin gündelik deneyimlerine nasıl yansıdığını anlamak, bu eşitsizlikleri incelenmek, eleştirisini ortaya koymak ile aynı zamanda bunları düzeltmek için çalışmak arasında önemli bir fark olduğunu gösterir. Ancak akademiye ait alan içinden antropoloji, düzeltmek için çalışmayı pek de makbul bulmaz. Aktivizm hala akademik bir etkinlik olarak bilgi üretmenin dışında görülür ve aktivist araştırma yürütenler de bilimsel-akademik camianın dışına itilir (Hale, 2018, s. 3). Aktivist kimliğinin araştırmacı kimliğini gölgede bırakacağı nedeniyle aktivist bir antropoloğun “gerekli profesyonel mesafeden yoksun” (Clifford, 1997, s. 212) olacağı kabul edilir. Bunun sonucunda üretilen bilginin analitik, teorik düşünceden uzak yani antropolojik sayılamayacağı öne sürülür (Scheper-Hughes, 1995, s. 418; Baykal Büyüksaraç, 2019, s. 78). Aktivizm ile olan dışlayıcı ilişkisi güçlü bir biçimde devam etse de antropolojinin aktivizme kapıyı araladığı (yöntemsel) bir yer vardır. O yer de “çok-alanlı etnografi”dir (Marcus, 2015).

Öncesinde de ifade edildiği gibi, özellikle de 1980'lerden itibaren iktidar ve değişen ekonomi politik sistemlerin, kısaca dünya sistemi diye adlandırılan makro süreçlerin öznelerin yaşamlarını şekillendirdiği, kültürlerin bileşenlerinden biri olduğu yaygın bir biçimde kabul görür hale gelmiştir (Marcus ve Fischer, 2013, s. 125-131). Ancak yerel bilgiye odaklanagelen antropolojinin bu makro süreçleri etnografilere nasıl yansıtacağı günümüzde de süren tartışmaların konusudur (Marcus ve Fischer, 2013, s. 141). Marcus (2015), hem yerel bilgiyi hem de makro süreçleri içeren dünya sisteminin etnografisi olarak “çok-alanlı etnografi”yi önerir. Birbirine bağlantılı pek çok ilişkiyi bir araya getirmeyi amaçlayan çok-alanlı etnografide Marcus, alanlar arasında “hareket etme[nin] [...] araştırmaya bir aktivizm özelliği” (2015, s. 406) kattığını söyler. Ancak bu aktivizm, “akademi ya da araştırma uzmanlığı dışında belirli bir sosyal hareketle ortaklık noktası talep edilen bir aktivizm [...] değildir [...] Daha ziyade bu çok-mevkili [çok-alanlı] araştırma yapmanın koşullarına özgü ve dolaylı bir aktivizmdir” (Marcus, 2015, s. 406). Başka

bir deyişle Marcus'un “dolaylı aktivist olarak etnograf” (2015, s. 406) diye adlandırdığı, dünya sistemine ilişkin bilgi edinmeye çalışan antropoloğun farklı alanlar içinde edindiği araştırmacı konumlarından sadece biridir. Buna göre aktivizm içinden üretilen bilginin hangi koşullar altında antropolojik bilgi sayılacağı da tanımlanmış olur. Araştırmanın başında itibaren etnograf olarak kalmak esastır. Ancak araştırmanın seyri, bu esas konumu yerinden etmeksizin aktivist bir konum benimsemeyi de gerektirebilir. İşte, ancak böyle durumda aktivizm dolayısıyla üretilen bilgi antropolojik bilgidir. 1960 ve 1970'li yılların toplumsal hareketler ve siyaset biçimlerinin yeni kuram ve epistemolojilerle birleşerek oluşturduğu radikal dönemde gelişen aktivist antropoloji ise, toplumsal sorunların ele alınması meselesinde sınır bildiren kuramsal seti kırmaya yöneliktir. Aktivist antropoloji, birbirini dışlayan veya zorunlu, dolaylı bir ilişkiden ziyade disiplin ile mevcut sorunlar arasında pratik bir bağlantı kurarak aktivizm ile antropolojiyi bir araya getirir. Yazının devamında da örneklerle aktivist antropolojiye odaklanılmaktadır.

Disiplinde yaşanan sorgulamalar ile birlikte etnografik araştırmanın öznel bir doğası olduğu çokça tartışıldı, üzerine çokça yazıldı. Araştırmacının kişisel tarihi, sınıfı, cinsiyeti, eğitimi, ilgi alanları gibi birçok özellik konu seçiminden başlayarak araştırmanın seyrine etki eden unsurlardır. Aktivist bir araştırma da bu öznel doğanın dışında değildir⁹, araştırmacı yine kendi deneyimlerinden hareketle bir konuya odaklanır, ancak burada farklı olarak politik bir bağlılık esastır. Bu politik bağlılık, örneğin ekolojik yıkım, iklim krizi, eşitsizlik, adaletsizlik gibi sorunları hedef alarak bunların çözümde etkili olmak, daha başka bir ifade ile bunları dönüştürmek, düzeltmek için verilen mücadelenin içinde olmak anlamına gelir. İşte bu politik bağlılık, en başından sona, hatta yayımlanma ve paylaşma aşamalarını da içine alacak bir biçimde araştırmanın yapısını belirleyerek aktivist antropolojiye karakterini veren temel özelliklerden biri olarak karşımıza çıkar. Doğrudan bir mücadelenin içinde konumlanarak bir taraf olma ile başlayan araştırma, araştırma özneleri ile “başka yollardansa belli bir biçimde yaşama veya eylemde bulunmaya dair ortak anlaşmanın temelde

⁹ Aktivist bir araştırmayı analiz ederken içinden çıkamadığım, nasıl ifade edeceğimi bilemediğim yerlerde Müge Tuzcuoğlu'nun kendi alan deneyimleri üzerinden verdiği örnekler, ortaya koyduğu tartışmalar oldukça yol gösterici oldu. Katkılarından dolayı Müge Tuzcuoğlu'na teşekkür ederim. Bu yazıda ele alınan tartışmaların alanda nasıl karşılık bulduğuna dair Türkiye antropolojisinden örnekler için bkz. Tuzcuoğlu, M. (2011). *Ben bir taşım*. Evrensel Basım Yayın. ve Tuzcuoğlu, M. (2014). *İstenmeyen çocuklar: Roboski katliamını hatırlamak ve hatırlatmak*. İletişim Yayınları.

olduğu” (Besteman, 2013, s. 3) işbirliğinde devam eder. Aynı amaç etrafında politik olarak konumlanmış öznelerin bu işbirliğine Scheper-Hughes (1995, s. 411) “yoldaşlık” der. Bu, hem özneler arasındaki yatay ilişkiye vurgu yapar hem de antropoloğun sahadaki araştırmacı konumları hakkında ipucu verir. Yazının daha önceki sayfalarında değinildiği gibi, antropolog ile araştırma özneleri arasındaki değişken, çoklu karşılıklı ilişkiler temelinde kurulan etnografik araştırma, antropoloğun bu ilişkiler içinde müzakere edilen konumları ile ilgilidir, bu konular içinden şekillenir. Amerika’nın Missouri eyaletinde yer alan Ferguson şehrinde 2014 yılında, Siyah bir genç olan Michael Brown polis tarafından vurularak öldürüldü. Michael Brown’un ölümü Ferguson ayaklanmasının fitilini ateşledi. Parikh ve Kwon, Ferguson ayaklanmasını odağa taşıyarak “henüz tamamlanmamış olan antropolojiyi sömürgecilikten arındırma meselesi”ni (2020, s. 116) tartıştıkları yazıda araştırmacı konumlarına da değinirler. Hâlihazırda bir parçası oldukları ırkçılık karşıtı mücadele ile Ferguson ayaklanmasına öncelikli olarak etnograf konumundan doğru katılmadıklarını ifade ederler. Bunun yerine, Parikh ve Kwon (2020, s. 112) ayaklanmaya anne-baba, eğitimci, kurul üyesi gibi çeşitli konumlardan hareketle hem katıldıklarını hem de bir araya gelme, düzeltme, yüzyıllardır süren ırkçılık temelli eşitsizliği tasfiye etme çabalarını ve Siyah direnişinin yükselişini gözlemlediklerini ifade eder. Benzer bir tartışma, Vargas’ın (2008, s. 164) Siyah karşıtı ırkçılık ve sosyal adalet için mücadele eden derneklerle birlikte çalışmasından hareketle aktivist araştırmanın etnografik çalışmalar hakkındaki kabullerimizi, akademik bakış açımızı nasıl değiştirebileceğini ele aldığı yazısında da yer alır. Bahsedilen her iki çalışma da, araştırmacı konumlarının politik bağlılık içinden belirlendiğini anlatılır.

Aktivist antropolojiyi konu edinen daha birçok çalışmada araştırmacı konumlarının ele alındığı görülebilir. Bunlardan biri de kapitalizm karşıtı Küresel Direniş Hareketi’nde bir aktivist ve bir araştırmacı olarak yer alan Jeffrey S. Juris’in (2007, s. 164-165) çalışmasıdır. Juris (2007, s. 165-166), aynı zamanda Vargas’ın (2008, s. 175-176) çalışmasında da olduğu gibi, araştırma konumlarını bir adım daha öteye taşır ve aktivist olmanın esas olduğu araştırma konumlarının biraradalığı ile şekillenen yoldaşlık ilişkisinin bilgi üretme sürecine etkisini de ele alır. Bilimsel-akademik camiaya göre antropoloğun profesyonel mesafeden yoksun dolayısıyla analitik-teorik yaklaşımdan uzak olması ile malul olan aktivist araştırma Juris ve Vagnas’a göre aksine, çok daha derin bir yorumlamayı, analizi mümkün hale getirir. Aktivist araştırma antropoğu “tanıklık etmenin” (Scheper-Hughes, 1995, s. 419)

ötesine taşır. Mücadele içinde olmak, o mücadele içinde yer alanlarla birlikte çalışmak antropoloğun çok daha bir aktif bir katılımı¹⁰ sahanın içine dalmasını sağlar (Juris, 2007, s. 165-166; Vargas, 2008, s. 175-176). Juris bunu, Scheper-Hughes’in Brezilya’nın yoksul gecekondu yerleşimlerdeki gündelik şiddete ilişkin çalışmasında kullandığı ifadeleri aktararak anlatır:

Ama daha fazlası, yoldaşlarım tatlı sert bir biçimde beni, kendimi en rahat hissettiğim gecekondu mahallesinin kötü durumdaki kulübelerinin ‘özel’ dünyasından, topluluk hakkındaki anlayışımı zenginleştiren ve teorik ufkumu genişleten Bom Jesus da Mata’nın ‘kamusal’ dünyasına, piyasaya, belediye başkanlığına, morglara, fabrikalara ve kırsal toplantılara doğru çekip çıkardılar. (Scheper-Hughes, 1995, s. 411 akt. Juris, 2007, s. 166)

Yoldaşlığın getirdiği bu çok daha aktif katılım, Scheper-Hughes’in bu ifadelerinden de anlayabileceğimiz üzere, birbiriyle kesişen karmaşık ilişkileri bir araya getirerek antropoloğun çok boyutlu bir bakış açısı edinmesini sağlar. Bu yolla üretilen bilgi de kolektif bilgi olacaktır. Aktivist antropolojide sadece araştırma anı değil, araştırma sonrası da kolektiftir. Bilginin nasıl kullanılacağı, nasıl anlatılacağı, kimlerle, ne yolla paylaşılacağı gibi daha çok yazma, yayınlama gibi araştırma sonrası olarak görülen aşamalar da öznelerle birlikte şekillenir. Araştırmanın en başından itibaren kolektif olması ayrıca bilginin, temsil biçimi ile olduğu kadar kimlerle, nasıl paylaşılacağına dair de doğrudan araştırma öznelerine duyulan sorumluluk ile şekillenir. Ayrıca, antropolojide süregide bir tartışma olan temsil meselesine dair de bir açımdır bu. “[B]aşkalarını temsilen söz söyleme ve harekete geçme girişimi” (Büyüksaraç, 2019, s. 80) değil, aktif bir katılımın sağlandığı kolektiviteler içinden sözü birlikte üretme ve bunu dile getirme esastır. Bu da meselenin adına/hakkında konuşma tuzağına düşmeden aktarılmasının önünü açar.

Üretilen, birlikte şekillendirilerek ortaya konan bu kolektif bilgiyle hedeflenen politik mücadelenin hedefindeki sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik pratik sonuçlar elde etmek, en azından bu mücadeleyi

¹⁰ Parikh ve Kwon (2020, s. 112) ile Vargas (2018, s. 165; 175-176), aktivist araştırmanın antropoğu aktif bir katılımcı kılmasını ifade etmek için gözlemci katılım (observant participation)” kavramını kullanırlar. Gözlemci katılım, gözlemden ziyade katılımın esas olduğunu vurgulamaktadır.

güçlendirmek adına kamusal bir sorumluluk ile kamusal bir ses oluşturmaktır. Amaçlananın sadece bununla sınırlı olduğunu söylemek aktivist antropolojinin akademi ile olan ilişkisini gözden kaçırmaya neden olur. Hatırlamak gerekirse, aktivist antropoloji, aktivizm ile antropoloji arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmayı da hedefler.

Aktivist antropoloji, mevcut sorunları dile getiren bir rapor ve sorunların çözümü için bu raporun seslendirilmesi biçiminde akademik çalışmayı önemsizleştiren veya zayıflatan bir çabanın, çalışmanın ifadesi olarak düşünülmemelidir. Aktivist antropoloji, araştırma öznelere olduğu kadar akademiye karşı da sorumludur. Aktivist antropolojinin akademiye olan sorumluluğu, kolektif bilgiyi teorik ve kuramsal tartışmalar ile ele alarak hem etnografik yöntem ile antropolojiyi daha eşitlikçi, daha adaletli bir dünya kurma imkânına dâhil etme hem de hâlihazırdaki akademik düşünüş ve tavırda dönüşüm yaratma çabasıdır. Disiplini de bir mücadele alanı olarak gören aktivist antropoloji, antropolojinin bir alanı değil, antropolojik bir pratik ve ifade biçimidir (Checker, vd. 2010, s. 5-6). Bu pratik ve ifade ediş biçimiyle yerleşik akademik kuramsal setlere, bu setlerle çizilen sınırlara karşı da bir mücadeleyi ifade eder (Scheper-Hughes, 1999, s. 420).

Sonuç yerine

Eşitsizliğin, adaletsizliğin gündelik deneyimin bir parçası haline geldiği, ekolojik yıkımın, iklim krizinin etkilerinin apaçık hissedildiği bir dünyayı nasıl dönüştürebileceğimizi sormamız, bunun yollarını yaratmayı aramak etik bir zorunluluktur. Bu yazı da, benimsediği etnografik yöntem ile antropolojinin bu dönüşüme katkı sunabileceği iddiası üzerine temellenmiştir. Yazı, bu iddia ile ilgisinde “neden antropoloji” sorusunu gündeme taşıyarak, bu soruya aktivist antropoloji içinden cevaplar vermeye çalışmıştır. Yazı boyunca aktivist antropoloji, mevcut toplumsal sorunlar karşısında pratik sonuçlar elde etmeye yönelik politik bir mücadele içinden bilgi ve söylem üretmeyi hedefleyen antropolojik bir pratik ve ifade biçimi olarak ele alınmıştır. Yazıya öncelikli olarak antropolojik bir norm olarak karşımıza çıkan antropoloji ile aktivizm arasındaki temel yarılmayla başlanmıştır. Bu yarılma, örneklerden hareket edilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu yolla ayrıca, aktivist antropolojiye dair tartışmanın çerçevesini oluşturan tarihsel ve bilgisel bağlamın bileşenlerini ele almak için bir zemin oluşturulmuştur. Antropoloji ile toplumsal sorunlar karşısında pratik sonuçlar elde etmeye yönelik bir yaklaşım bir araya gelir gelmez, akıllara da hemen uygulamalı antropoloji gelir. Uygulamalı antropolojinin ele alınmasında disiplin tarihiyle eş zamanlı bir soruşturma izlenerek, sorun ve çözüm olarak kabul edilenlerin mercek altına alınmasıyla antropoloji ve iktidar arasındaki ilişki sorunsallaştırılmıştır. Ardından

bu ilişkinin disiplin içinde sorgulanmasını harekete geçiren tarihsel, toplumsal, bilgisel değişimlere değinerek aktivist antropolojinin ortaya çıktığı çerçeve ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu yolla aktivist antropolojiye dair tartışma hem analitik bir yaklaşım ile geniş bir tarihsel ve bilgisel bağlam içinden kurulmuş hem de izlenen her adımda aktivist antropolojinin özgünlüğüne ilişkin ipuçlarının açığa çıkarılmasına çalışılmıştır. Nihayet, aktivist antropolojinin araştırma öncesinde, anında ve sonrasında nasıl bir yol izlediği ele alınmıştır.

Ancak burada aktivist antropolojinin özelliklerinin ortaya konması, neyin aktivist antropoloji olduğunu tayin etmeye yönelik bir şablon çıkarmaya veya sabit bir dizi nitelikler listesiyle bir kategori oluşturmaya çalışmak değildir. Bu yazı ile hedeflenen, antropolojinin dünyayı daha iyiye doğru dönüştürmeyi hedefleyen mücadelenin bir parçası olabileceğini aktivist antropoloji aracılığıyla ortaya koymaktır. Aynı zamanda yazıda aktivist antropolojinin yerleşik akademik ikiliklerin de ötesine geçme imkânı yaratan alternatif bir pratik ve ifade biçimi olduğu da gösterilmeye çalışılmıştır. Elbette ki aktivist araştırma, bir anda büyük dönüşümler yaratmayacaktır. Ancak önemli olan bu dönüşüm için mücadele etmek, bu mücadelede birlikte çalışmak ve akademik-bilimsel bilgiyi de bu amaçla kullanmaktır. David Graeber’in (2012, s. 15) de dediği gibi, “[b]elki de böyle bir dünyanın mümkün olmadığı ortaya çıkabilir”.

Kaynakça

- Abu-Lughod, L. (1991). Writing against culture. R. G. Fox (Ed.) içinde, *Recapturing anthropology, working in the present* (s. 137-162). School of American Research Press.
- Akgül, U. (2013). Uygulamalı antropolojinin tarihine genel bir bakış. *Antropoloji*, (25), 67-87. https://doi.org/10.1501/antro_0000000030
- Asad, T. (2008). Giriş. T. Asad (Ed.) içinde, *Antropoloji ve sömürgecilik*. A. Karınca (Çev.) (s. 7-21). Ütopya Yayınevi.
- Baykal Büyüksaraç, G. (2019). Araştırma yoluyla etki yaratmak: Antropolojik bilgi ve uygulama meselesi. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, (17), 71-91.
- Besteman, C. (2013). Three reflections on public anthropology. *Anthropology Today*, 29(6), 3-6. <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12069>
- Bora, T. (2 Aralık 2020). Aktivizm. *Birikim*. <https://birikimdergisi.com/haftalik/10371/aktivizm>
- Braidotti, R. (2014). *İnsan sonrası*. Ö. Karakaş (Çev.). Kolektif Kitap.
- Checker, M., Vine, D., ve Wali, A. (2010). A sea change in anthropology? Public anthropology reviews. *American Anthropologist*, 112(1), 5-6. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1433.2009.01192.x>
- Clifford, J. (1997). Spatial practices: Fieldwork, travel, and the disciplining of anthropology. A. Gupta ve J. Ferguson (Ed.) içinde, *Anthropological locations: Boundaries and grounds of a field science* (s. 185-222). University of California Press.

- Clifford, J., ve Marcus, G. E. (1986). *Writing cultures: The poetics and politics of ethnography*. University of California Press.
- Erdoğan, E. (2020). Suçluyum, çaresizim, kızgın ve kırgınım: Feminist sahanın duyguları, gücü ve etiği. E. Erdoğan ve N. Gündođdu (Ed.) içinde, *Türkiye’de feminist yöntem* (s. 278-306). Metis Yayınları.
- Eriksen, T. H. (2015). What everybody should know about nature-culture: Anthropology in public sphere and ‘the two cultures’. S. Beck and C. A. Maida (Eds.) içinde, *Public anthropology in a borderless world* (s. 264-285). Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qdb3w.15>
- Fassin, D. (2013). Why anthropology matters: On anthropology and its public. *Cultural Anthropology*, 28(4), 621-646. <https://doi.org/10.1111/cuan.12030>
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması*. H. Gür (Çev.). Dost Kitabevi.
- Graeber, D. (2012). *Anarşist bir antropolojiden parçalar*. B. Kurtege-Sefer (Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Hale, C. R. (2006). Activist research v. cultural critique: Indigenous land rights and contradictions of politically engaged anthropology. *Cultural Anthropology*, 21(1), 96-120. <https://doi.org/10.1525/can.2006.21.1.96>
- Hale, C. R. (2018). Introduction. C. R. Hale (Ed.) içinde, *Engaging contradictions: Theory, politics, and methods of activist scholarship* (s. 1-30). University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520916173-004>
- Harris, I. E. (1987). The association of Black anthropologists: A brief history. *Anthropology Today*, 3(1), 17-21. <https://doi.org/10.1111/j.1548-7466.2010.01088.x>
- Juris, J. S. (2017). Practicing militant ethnography with the movement for global resistance in Barcelona. S. Shukaitis, D. Graeber ve E. Biddle (Ed.) içinde, *Constituent imagination* (s. 164-178). Ak Press.
- Kayaalp, E. (2014). Etnografik çalışmalarda yeni arayışlar, alanlar ve failler. R. Aras (Ed.) içinde, *Sınırları aşmak: Türkiye’de sosyo-kültürel antropoloji ve disiplinlerarası yaklaşımlar* (s. 123-144). Çizgi Kitabevi.
- Kirsch, S. (2010). Experiments in engaged anthropology. *Collaborative Anthropologies*, 3, 69-80. <https://doi.org/10.1353/cla.2010.0001>
- Lamphere, L. (2015). Public anthropology and the transformation of anthropological research. S. Beck ve C. A. Maida (Ed.) içinde, *Public anthropology in a borderless world* (s. 162-191). Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qdb3w.11>
- Lyon-Callo, V., ve Hyatt, S. B. (2003). The neoliberal state and the depoliticization of poverty: Activist anthropology and “ethnography from below”. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 32(2), 175-204.
- Maida, A. C., ve Beck, S. (2015). Introduction. S. Beck ve C. A. Maida (Ed.) içinde, *Public anthropology in a borderless world* (s. 1-35). Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qdb3w.5>
- Marcus, G. E. (2015). Dünya sistemi(nde/nin) etnografya(sı): Çok-mevkili etnografyanın ortaya çıkışı. N. S. Altuntek (Ed.) içinde, *Yöntembilim üzerine antropolojik okumalar*. E. Boz (Çev.), (s. 377-414). Dipnot Yayınları.
- Marcus, G. E., ve Fischer, M. M. J. (2013). *Kültürel eleştiri olarak antropoloji: İnsan bilimlerinde deneysel bir an*. B. Cezar (Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mars, G. (2004). Refocusing with applied anthropology. *Anthropology Today*, 20(1), 1-2. <https://doi.org/10.1111/j.0268-540X.2004.00244.x>
- Ortner, S. B. (1999). Introduction. S. B. Ortner (Ed.) içinde, *The fate of “culture”: Geertz and beyond* (s. 1-13). University of California Press.
- Parikh, S., ve Kwon, J. B. (2020). Introduction: Still here in the afterlives. *American Ethnologist*, 47(2), 110-120. <https://doi.org/10.1111/amet.12884>
- Price, H. D. (1998). Gregory Bateson and the OSS: World War II and Bateson’s assessment of applied anthropology. *Human Organization*, 57(4), 379-384. <https://doi.org/10.17730/humo.57.4.7428246q71t7p612>
- Rylko-Bauer, B., Singer, M., ve van Willigen, J. (2006). Reclaiming applied anthropology: Its past, present, and future. *American Anthropologist*, 108(1), 178-190. <https://doi.org/10.1525/aa.2006.108.1.178>
- Scheper-Hughes, N. (1995). The primacy of the ethical: Propositions for a militant anthropology. *Current Anthropology*, 36(6), 409-440. <https://doi.org/10.1086/204378>
- Scheper-Hughes, N. (2009). Making anthropology public. *Anthropology Today*, 25(4), 1-3. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8322.2009.00674.x>
- Scheper-Hughes, N., ve Bourgois, S. P. (2004). Introduction: Making sense of violence. N. Scheper-Hughes ve S. P. Bourgois (Ed.) içinde, *Violence in war and peace: An anthology* (s. 1-30). Blackwell Publishers.
- Starn, O. (1986). Engineering internment: Anthropologist and the war relocation authority. *American Ethnologist*, 13(4), 700-720. <https://doi.org/10.1525/ae.1986.13.4.02a00070>
- Stauder, J. (1974). The ‘relavance’ of anthropology to colonialism and imperialism. *Race and Class*, 16(1), 29-51. <https://doi.org/10.1177/030639687401600102>
- Şenol Cantek, F., ve Zırh, B. C. (2014). Bir semt etnografisine doğru: Cebeci’ye bakmak. *İdeal Kent*, (11), 138-171.
- Şentürk, B. (2016). Mahalle kahvesinde “abla”, kabul günlerinde “hanım”: Sınıf ve toplumsal cinsiyet bağlamında gecekonduda kadın araştırmacı olmak. R. Harmanşah ve Z. N. Nahya (Ed.) içinde, *Etnografik hikâyeler Türkiye’de alan araştırması deneyimleri* (s. 68-85). Metis Yayınları.
- Tuzcuoğlu, M. (2011). *Ben bir taşım*. Evrensel Basım Yayın.
- Tuzcuoğlu, M. (2014). *İstenmeyen çocuklar: Roboski katliamını hatırlamak ve hatırlatmak*. İletişim Yayınları.
- Vargas, J. H. C. (2008). Activist scholarship: Limits and possibilities in times of Black genocide. C. R. Hale (Ed.) içinde, *Engaging contradictions: Theory, politics, and methods of activist scholarship* (s. 164-182). University of California Press.

Wacquant, L. (2014). Giriş. Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (Ed.) içinde, *Düşünsel bir antropoloji için cevaplar*. N. Ökten (Çev.) (s. 13-46). İletişim Yayınları.

2021. Telif hakları yazar(lar)a aittir.

Bu makale Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası ([CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)) lisansının hüküm ve şartları altında yayımlanan açık erişimli bir makaledir.